

perfectior, Dei perfectionum ac voluntatis notitia in animo fuerit, tanto majores ibi radices *superstitio* aget. Hoc exempla vulgi ubivis gentium, inprimis vero eorum, qui Romanæ Religionis addicti sunt, quemque aperte condocebunt.

§. X.

O Riginem autem debet, non *spiritualium* modo, sed *naturalium* etiam *ignorationi*, *superstitio*. Quod observans Cicero, egregie hac de re judicavit: (q) *omnium inquiring, rerum natura cognita le- damur superstitioe*. Hinc *physicæ* caussarumque naturalium ignari, multa meteora pro portentis, prodigiis aut omnino miraculis habent. (r) Ita ignes fatuos in cœmeteriis & palustribus locis sæ-

(q) *Lib. 1. de Finibus.* (r) *Walch. l. 1. C. 6. L. 2. C. 2. §. 14. 35. C. 3. §. 41.*

pe' obvios thesaurorum indicia, saltem spectra esse existimant, qui ignorant talia exhalationes esse viscosæ & pinguis cujusdam materiæ. Pari ratione halones solis & lunæ, chasmata ac hiatus, aliaque id genus meteora & phænomena in aëre adparentia rudes admirantur, & signa ominosa reputant. Porro cultum corporum non modo cœlestium, sed & terrestrium, præcipuum inde traxisse ortum credibile est, quum excellentes eorum operationes oculos animosque imperitorum percellerent, in admirationem raperent, & ad Divinitatem aliquam illis tribuendam, permoverent. Initium autem a sole luna & stellis factum esse, vero est quam simillimum. Dispersis enim & per orbem oberrantibus Turris Babelicæ structoribus, quum sol interdiu & luna ac reli-

qua

qua sidera noctu peregrinantibus duces existerent, eo major cœli stellis distincti admiratio illis orta est, quo insignior ejus influxus in hæc inferiora, & quo ordinatior in eo citatissimæ conversionis motus deprehendebatur. Deinde probabile est, admirationem astrorum nimiam, cum ignorantia eorum naturæ conjunctam genuisse hanc *superstitiosam* opinionem, esse scilicet cœlum stellatum, Numen quoddam animatum, supremo Numini subordinatum, & Divino aliquo cultu, minore tamen, quam illud prosequendum. Ad quod credendum, facile adducimur his *Maximi Tyrii in Dissert. 12a* agentis: *totum q idem mundum unum tantummodo Deum agnoscere, sed illum dirigendo & sustentando hoc universos ministros sibi servientes habere; ideo*

que eos Divino quoq; dignos esse cultu. (s)

§. XI.

Quot *superstitiones* progenuerit varius de *Cometis* error, ex eorum naturæ ignorantia oriundus, paucis dici nequit. Illos enim diu pro iræ Divinæ interpretibus & imminentium pœnarum nuntiis ab omnibus fere habitos esse, eruditorum ignotum est nemini. Naturæ certe ejusque virium ignorantia inconsultum & ineptum multis injicit rerum creatarum metum, ac si nobis nocere sine Dei voluntate, vel sua nobis denegare beneficia possint, & metus hic *superstitionem*, immo aliquando ipsam generat idololatricam. (1)

§. XII.

(1) *Walch, Lexic. Philos. de superstitione. (1) Vide ejusd. Lex. de Cometis. & Introd. L. 2. C. §. 29.*

§. XII.

Quia multa naturæ mysteria continet doctrina de spiritibus, quam *Pneumaticam* vel *Pneumalogiam* appellant, miretur nemo, fallas de spiritibus opiniones, *superstitioni* variæ multas præbuisse occasiones, immo etiã causas. Effecta namque malignorum spirituum alia revera sunt, alia tantum videntur esse. Qui ergo nescit, quanta sit eorum potentia, & quibus circumscribatur limitibus; si modo sit voluptuosus vel avarus, ut illos *superstitione* aut placeat, aut abigat, facile adducetur. (1) Nec quis inficias iverit, ipsum *malum genium* auctorem & propagatorem falsarum de se opinionum atque inde ortarum artium *magicarum* fuisse; quum rei veritas omnibus constet. *Lactantii* verba heic tantum adduce-

(1) *Walch. l. 3. C. 2. §. 10. 11.*

re placet, quibus ille (x) suam de hac re sententiam optime expressit, dicendo: *Astrologiam, Divinationem ex volatu avium & visceribus animalium, oracula, defunctos & sepulcris quod ad formam adparentes faciendi vim, magiam, aliaq; abominandas, quas palam vel occulte ejusmodi homines producunt operationes, & quæ omnia teste Sibylla Erychraæ vana sunt; figmenta tantum malignorum spirituum fuisse.*

§. XIII.

Superstitionis causa ignorantia proxima, sine dubio est *voluntatis pravitas*, eaque partim in errante, partim in deceptore. Quæ quum per inordinatum sui ipsius amorem, ejusque filias se luculenter prodat, ut ex dictis constat, sequitur dominantem in animo sive honorum, sive opum, sive voluptatum cupidinem, pro-

(x) *L. 2. C. 16.*

temperamentorum, principiorumque per institutionem, consuetudinem, aut alia ratione undecunque haustorum habituum, nec non aliarum caussarum varietate, varie, h. e. magis vel minus hominem ad *superstitionem* movere & impellere. Maximam autem voluntatis depravationem *obstinatio & pertinacia animi* indicat, quæ is de rei falsitate, suisque erroribus convictus, his mordicus inhæret, nec transverlum unguem a sua malitia discedit. Hanc animi pestem, non avaritiæ minus quam ambitioni suos debere natales, immo nec hypocrisios tantum & *superstitionis*, verum ipsius etiã idololatriæ, non genitricem modo & nutricem, sed tutricem quoque esse, historiarum testan-

(y) *Budd. Theol. Mor. C. 1. sect. 4. §. 38. 70. 76. 84. Eiusd. Thes. de Atheism. & Superst. C. 10. §. 3.*

stantur monumenta. (y) Singulare exemplum summæ in malo obstinationis animi nobis præbent Judæorum reliquæ post desolationem Hierosolymorum primam in Ægyptum profugæ, de quibus *Jer. 44* sequens extat effatum: *Dicite, quod nobis in Nomine Dei loqueris audientes non erimus, sed ex animi sententia vivemus, & cæli regina serviemus.* Non minor in illis est pertinacia, qui cujuscunque sint religionis falsæ & *superstitiosa*, errorum suorum conscii, illis tamen cupiditate honorum & opum flagrantes, aut pertinaciter inhærent, aut se inhære simulant, & pro viribus simpliciores, sibi que subjectos in *superstitione* varia erudiunt ac confirmant; quod Doctores inter illos facere manifestum est.

§. XIV.

¶ *Ectiorem denique librorum, qui ad*

ad *superstitionem* ducunt, in non-
nullis parere *disordina* fa-
tentur eruditi, imprimis si eo-
rum auctores insigni polleant at-
que excellenti *imaginationis facul-*
tate. Scripta enim ex forti & vi-
vida imaginatione orta, verbis-
que ad rem proponendam aptis
composita, non possunt non ea
efficacia imaginationem Lecto-
rum saltem simpliciorum mo-
vere, ut in admirationem at-
que assensum abripiantur,
quamvis rationes, quibus res
probat, non sint solidæ. Imagi-
nationi itaque quum tanta insit
efficacia, magno non tantum stu-
dio, & scripta & sermones eo-
rum fugere juvat, qui turpia &
inhonesta tractant; verum &
caute ac provide legendi illi,
varios rebus sacris errores
admiscent, & eloquentiæ abusu
alios facile decipiunt, ne ad nu-
tum

tum eorum quibuscunque ine-
ptiis fidem habeamus. (2)

§. XV.

Indagata breviter *superstitionia*
apud singulo origine; restat ut
eam paucis in universis h. e. in
totis populis & gentibus inve-
stigemus. Quo fine historiarum
monumenta evolventibus liqui-
do patebit, eam natales suos de-
bere, aut *Principibus*, aut *Sacer-*
dotibus aut *Philosophis* aliisque e-
ruditis. De principibus constat,
multos eorum genus suum a
Diis deducere non dubitasse, a-
lios singulare suum cum illis
commercium jactitasse. Summa
Alexandri Magni arrogantia ne-
minem fere latet, qui patrem
dedignatus Philippum, Jovis Am-
monis filium non modo se cre-
di

(2) *Malebranche de inquir. ve-*
rit. l. 2. part. 3. C. 2. Budd. Theol.
Mor. l. I. C. I. Sect 5.

di & salutari, sed & Divinis honoribus coli voluit; quamvis ortus Divinitatem sui, nemini posset persuadere. (a) Feliciore autem cum successu, *Numa Pompilius* secundus Romanorum Rex teste *Floro* (b) Barbaros cives, sacra, caeremonias & omnem Deorum cultum docuit, institutisque Pontificibus, auguribus, salis, caeterisque sacerdotibus haecce omnia *Dea Ageria* monitu se fecisse. plebem ad credendum adduxit. Hac intentione Romanorum Imperatores parentes & antecessores suos in Deorum evexisse numerum facile crediderim, ut scilicet *superstitione* plebis aucta ipsi securius imperarent, & populus in officio contineretur. Immo eo protervitae progressus est *Flavius Vespasianus* ut

(a) *Quint. Curt.* l. 8. C. 5.

(b) *L. I. C.* 2.

ut de vi patranda miracula publice gloriaretur, & imperitos deluderet. (c) *Superstitionem* Orientalium hodiernam, magni illius impostoris *Muhammedis* singulari dolo suum debere ortum, manifestum est. Ille enim credulis *Arabibus* persuasit, columbam ad hordei grana ex auricula sua excerpenda assvefactam, esse Spiritum Sanctum, qui sibi voluntatem Dei patefaceret, & Alcoranum in calamum diceret. Quumque hoc medio nihil aptius ad animos civium permovendos deprehenderent, eo nonnulli processerunt imperantes, ut sub specie Religionis & zeli res abominandas excogitarent, inque summam Reipublicae perniciem perpetrarent. Quas turbas dederit & quanta superiore

C

(c) *vid. Heumann. de miraculis Vespasiani.*

seculo commiserit scelera Regi-
cida Anglicanus *Oliverius Cromwell*
& quidem sub prætextu Divini
instinctus, eruditorū ferme igno-
tum est nemini. Nec best. Du-
ces hujus astutiæ ubiqve ex-
pertes fuerunt, de quibus anna-
les referunt, eos solis & lunæ
eclipses, metum tempestatum,
tonitrua ac fulgura, nec non
Cometarum apparitiones, aliq̄,
ut Plinii verbis utar, *vulgi turba-
menta*, militum *superstitioni* calli-
de accommodasse. (d)

§. XVI.

Sacerdotes gentilium, non
S auctores modo, sed propa-
gatores quoque variæ *superstio-
nis* ubivis gentium fuisse, histo-
riæ satis testantur. Videntes e-
nim, tam ad suam auctoritatem
& venerationem, quam ad utili-
tatem

(d) *Budd. Thes. de Atheism. &
superst.*

tatem ac rei familiaris incre-
mentum non parum conducere
plebis *superstitionem*, eam illis
multis instillare & imprimere
modis non dubitaverunt. Hinc
non Deorum modo, sed Deos et-
iam colendi rituum ac cæremoni-
arum multiplicationem proflu-
xisse est credibile. Veteres *Ægy-
ptii* non solum animalia omnis
generis, ut canes, boves, feles,
verum etiam herbas & arbores
Divino protecuti sunt cultu.
Vero simile est eos, qui pri-
mi hanc gentem in cultu Dei
instituerunt, non quidem res cre-
atas illis ut Deos quos colerent
proposuisse, sed hieroglyphica
docendi ratione usos, cum intel-
ligerent plebem abstractos de
Deo & rebus Divinis conce-
ptus sibi formare non posse, sed
ad sensualem, magis apprehensio-
nem

nem natura proclivem esse, se ejus captui accommodasse, ut attributa Divina variis sub speciebus & imaginibus sisterent. Successu vero temporis, per sacerdotum partim negligentiam partim pravitatem, factum esse arbitror, ut primum *superstitio* & demum *πολυθεῖα* ac idololatrya inde propullularent. (e) *Superstitionem* Ægyptiorum in colendis brutis callide magis quam recte excusavit *Isocrates* (f) *Multas* inquit illis & *varias exercitationes* constituit ille, qui ex animalibus quædam apud nos contemptis, coli & honorari lege sanxit: non quod eorum vim ignoraret, sed partim censuit vulgus assue sciendum esse ad observanda omnia Principum edicta; partim in rebus evidentibus experiri voluit,

(e) *Walch, Lex. Philos. de Superstit.*

(f) *lib. de Busiria.*

luit, quomodo erga occulta affecti essent. *Plutarchus* quoque refert, (g) *Ægyptios Sacerdotes* magno æstu exorto, unde pestilentes morbi, aliæque calamitates ingruerunt insolitæ, nonnulla ex animalibus, quæ coluntur, tacite in loca tenebricosa abduxisse, & minis primo terruisse; post si malum duraverit, mactasse & immolasse pro insigni plagæ piaculo. *Plutarchi* itaque de multitudine ac varietate Deorum Ægypti sententia licet ab impietate non immunis sit, neque tamen per omnia a veritate discedit: *Ægyptiorum* plerique ait, colentes animalia & tractantes tanquam Deos, non sanis modo & irrisioni totam pene sacrorum objecerunt rationem, (hoc enim a stultitia, malum provenit minimum,) sed & vehementer animis ingeneratur opinio, quæ infirmitate

(g) *Plutarch. l. I. C. 21.*

mis atque simplicibus meram inducit superstitionem. (b) Superstitio autem omnis & idololatria Pontificiorum, quin a Cleri Romani avaritia & dominandi libidine originem trahat, non sinit nos dubitare Historiæ Ecclesiasticæ fides. Hæc enim luculenter tradit, quomodo non solum infiniti Ethnicorum ritus ab eo in Christianismum inveciti, sed & multi conficti, & his ad superstitionem fovendam augendamque superadditi sint; quibus recensendis immorari nos, instituti ratio non patitur. Hoc unicum addo artem apparitiones, vaticinia & miracula mentiendi, quam quoque a Paganis mutuati sunt, apud illos superstitioni alendæ hodiernum plurimum inservire.

§. XVII.

DE quibusdam gentiliū Philo-

(b) *Plutarch. l. 1. C. 21.*

lophis & eruditis, qui auram Principum aut vulgi captare studebant, certum est, eos si non introduxerint, tamen stabilivisse multas superstitiones. De Ægyptiis, qui simul erant sacerdotes jam dictum est. De Persarum Magis Indorumque Gymnosophistis superstitionosa eorum testantur effata. Sane quantum superstitionem aluerint erronea Pythagoræ & Platonis de spiritibus & geniis dogmata, vel exinde liquet, quod eorum sectatores ex his occasione cepèrint, varias quærendi cæremonias, quibus in bonorum spirituum commercium pervenirent, & eos in suas partes pertraherent, ut deinde illorum ope singulares & insolitas efficere possent operationes. De Philosophia Scholasticorum, quæ ex permixtione cum Theologia orta est, ne dubitet quisquam, e-

am

am ad *superstitionum Pontificiarum* propagationem & defensionem plurimum contulisse; quum harum amatoribus hodiernum in deliciis maxime sit.

Plura in materiam hanc satis nobilem commentari, habenda temporis & instituti ratio non finit: hæc levia igitur ut æqui bonique consulere, atque mitiorem in partem interpretari velis, a Te Benignæ Lector magnopere peto.

S. D. G.

